

29. april 1740

Pl. og nærmere Anordning ang. Skolerne paa Landet i Danmark.

Cancel. p. 61.

Forandret v. Adn. for Landet 29 Jul. 1814 *).

Gr. I Anledning af Skole-Fr. 23 Jan. 1739 og de derefter skeete Foranstaltninger har Kongen erfaret, at Vedkommende, endog Lodseierne selv, imod Frs rette Mening have givet Anledning til Skolers Anlægning paa mange Steder, hvor det efter Landets Situation ikke var giørligt eller til nogen Nytte, dem selv, deres Bønder og Tienere til største Byrde og Bekostning, ifald det skulde nyde Fremgang; desuden er det Kongen foredraget, at, om Skolehusene overalt skulde af nye opbygges efter Frs 21 og 22 § og aparte Skole-Stuer efter 5 § bygges til Degne-Boligerne, vilde Bekostningerne, efter de derom indkomne Overslag, til en saare høi Summa opløbe, saavel som og at den Skoleløn, som udi Instructionens 22 § i Korn og Penge samt Græsning, Foder, Brænde og Tørv er foreskrevet, vilde, i Fald det skulde blive en almindelig Regel for Skolerne overalt, foraarsage adskillig Besværlighed, efterdi mange Steder have Mangel paa et eller andet af bemeldte Species, og begge Dele desuden moxen overalt, men især hvor ikkun lidet Hartkorn kunde inddeles til en Skole, vilde blive for høit og utaaleligt; Tillige er det befundet, at de efter Stifternes Forslag forordnede Paalæg paa Almuen samt andre Collecter ikke vilde blive tilstrækkelige til de aarlige Bekostninger, men at den største Deel vilde falde paa Hartkornet at reparere; Hvorfore bemeldte Skole-Fr. herved yderligere forklares og modereres, saasom Kongen formoder, at Ungdommens nøiagtige Underviisning i deres Saligheds Kundskab kan erholdes, uden saadan alt for stor Byrde for Jordegodset Eiere, naar Proprietairerne, som best kiende deres Godses Leilighed og deres Tieneres Vilkaar og nærmest bør sørge for begges virkelige Beste, ikke alene med Øvrighedens Tykke selv foreslaae, hvor og hvor mange Skoler paa hvert Gods behøves, men endog tillige selv baade bestemme og ligne de dertil udfordrede nødvendige Bekostninger; Da Kongen ingenlunde tvivler paa, at enhver Proprietair, efter den Frihed han faaer at indrette Skolerne, og hvori ham i alle Maader skal lempes, vil gjøre det saaledes, som Sagens Vigtighed og Fornødenhed det udkræver, og især at Rige og Formuende skal foregaae de andre deri med got Exempel og vise, at, som de nyde det legemlige af deres Tienere, de igjen vil sørge for deres Aandelige.

*) *Cfr. Rescr. 11 Jan. 1765 og C. Br. 20Maj. 1809.*

1.) Degnene overalt i Danmark, hvor Skoler ikke ere oprettede, skal efter Skole-Frs 1 § tillige være Skoleholdere, hvorfor Vedkommende efter Loven og Frs 5 § strax skal forsyne de Sæde-Degne med Boliger, som ingen have, og, hvor Degneboliger ere, men derudi ei findes saa stor en Stue, at Ungdommen, som skal søge Skolen, deri kan rummes, bør den med flere Fags Tilbygning forsvarlig udvides, hvilken Udvidelse af den eller de Byers Lodseiere, hvis Ungdom inddeles til at søge Skolen, maa besørges paa den sparsommeligste og beqvemteste Maade, som de selv kan udfinde, naar Ungdommen ikkun derudi kan rummes og have Lys og Vinter-Varme.

2.) Bemeldte Degne bør efter Frs 4 § tage imod Ungdommen enten af deres hele Sogn, om det er giørligt, eller af saa mange Byer og Steder, som deres Skole, efter Sognets Lodseieres og Sognepræstens Forslag, med Amtmandens og Provstens Raad, af Stiftamtmanden og Biskoppen vorder tillagt, og dem saaledes og i den Tid informere, som ved Skole-Fr. og Instructionen er foreskrevet; Men naar der i vidtløftige Sogne ere hele Landsbyer, som for Veiens Besværlighed ikke kan inddeles til Degne-Skolen, og de derimod beqvemmelig kan underholde egne Skoler, da skal Skoler paa de beqvemmeste Steder for slige Landsbyer anlægges, hvortil Lods-Eierne i de Byer, hvis Ungdom til Skolerne inddeles, bør forskaffe beqvemme Skole-Huse; dog maae de frit enten dertil indrette de nu værende Gadehuse eller nye lade opbygge, saaledes som Huse i Byerne falde, naar kun Skoleholderne derudi kan have nødtørftig Boelig og Børnene Rum, og bør samme Huse med dygtige Skoleholdere efter Fr. forsynes. Derimod skal de Torper og eenlige Steder, som, endskiønt de kan samle deres Ungdom til et Sted, dog formedelst Indbyggernes ringe Tal og Uformuenhed ikke formaae nogen egen Skole at underholde, inddeles til Degnen og Skoleholderne, eftersom de ligge enhver af dem nærmest, hvilke paa beleilige Tider bør forføie sig til slige Steder, og der holde Skole for Ungdommen. Men naar slige Torper og eenlige Steder ere saavidt adspredte, at de ikke enten kunde samles til nogen Skole eller egne Skoler underholde, saa skal for sammes Ungdom beskikkes Skolemestere, som kan omgaae fra en Torp eller Gaard til den anden og nogen tilstrækkelig Tid der holde Skole efter Frs 9 og 10 §. Men hvor hele Sogne (som paa adskillige Steder i Jylland venteligt er) bestaae af saadanne vidt adspredte Torper og Steder, hvor ordentlig Skolehold ikke kunde have Sted, bør Degnene tildeles derudi deres visse District, hvor de, ligesom Skolemestrene, bør omgaae og Ungdommens behørige Underviisning flittig besørge.

3.) Hvor flere Kirke-Sogne til et Kald ere annecterede, og det grangivelig kan skiønnes, at Degnen ikke ene kan bestride Ungdommens nøiagtige Underviisning i alle Sognene, da bør der Skoler anlægges, og, efter Stedernes Situation og Leilighed, dermed i alle Maader forholdes efter 2 § Bydende ang. Skolehold i Hoved-Sognene.

4.) Men paa det Byrden, saavidt mueligt, kan deles lige. Degnene have nogen Lindring i deres Arbeide, Skoleholderne nogen Fortieneste, og Skole-Lønnen ikke falde Vedkommende for tung, saa skal de Skoleholdere, som boe Annex-Kirkerne nærmest, desuden gaae Degnene tilhaande ved Kirketienesten, som deres Substitutter, i det Sogn, hvor de holde Skole, hvorfor de, efter Provstens Gotfindende med Sognepræstens Raad og paa Bispens Approbation, skal nyde noget af Degne-Kaldets Indkomst, saasom enten Degnens Smaaredsel i bemeldte Sogn eller andet saadant maadeligt Tillæg efter Degne-Kaldets og Stedernes Leilighed og begges Nødtørft; Saa maae de og tage Offer paa de 3 store Høitider tillige med Degnen i den Kirke, som de betiene; Hvor der allerede ere Substituter, som til Skolehold ere dueelige, bør de for alle andre dertil beskikkes, men hvis de ei ere beqvemme, bør Degnen antage Skoleholderen til hans Substitut, og lade ham nyde, hvis efter Degnekaldets Leilighed af Bispens forordnes, som for den følgende Tid stedse bliver for dem begge en bestandig Rettesnor.

5.) Ang. Belønningen for Skoleholdet, da, foruden den Befrielse for Skat og Paalæg samt Befordring til Degne-Embede, som Skoleholderne ved Fr. er forundt, og den Indkomst ved Kirkerne, som visse Skoleholdere ved denne Anordning er bevilget, skal og hver Skole have sin egen Kasse, og den største Lods-Eier i hver Skoles District staae for at oppebære Indtægten og besørge Udgiften, hvori Amtmanden skal være ham assisteerlig med prompte Execution, om nogen af de andre Lodseiere ikke deres Contingent i rette Tid betale; Og skal de penge, som ellers aarlig til Kirkens Lys betales, som for hver Kirke herved fastsattes til 5 Slette Daler, hvilke Kirkens Patron eller Forsvar aarlig ved Nytaars Tider forud skal betale, saa og hvis Tavle- og Bekken-Penge samt Mulcter efter Skole-Fr. i hvert Sogn falde, til Sognets Skole-Kasser henlægges; Desuden skal de Penge, som ere henlagte til Kirkelysene, hvilke for hver Kirke i Khavn fastsættes til 12 Rdlr, i de andre Kiøbsteder. hvor der er Magistrat, til 8 Rdlr og, hvor ikkun er Byefoged, 6 Rdlr, samt paa Landet i Rytter-Districterne og andet Kgl. eller beneficeret Gods, hvor Skoler ere indrettede (dog Proprietairers Gods, hvor Skoler enten ere eller af dem selv blive anlagte og underholdte, hvortil de have aldeles frie Haand, herunder ikke forstaaet, saasom de ikke med nogen Slags Udgifter til andre *) Skoler skal bebyrdes), til hvert Stifts Skoler være henlagte, og ethvert Skole- Districts største Lods-Eiere deraf nyde den qvota Part, som deres Skole kan tilflyde, efter den Ligning og Anviisning, som Stiftamtmandene og Biskopperne, saasnart Skolernes Tal er fastsat, skal lade forfatte og tilstille Amtmændene **). Ved hvilken Ligning Degne-Skolerne bør ikkun nyde halvt imod de andre Skoler; Men for Resten overlades det til Lodseierne selv, efter Stedernes og Indbyggernes Leilighed, at fastsatte og imellem sig selv indbyrdes at ligne, hvad Skoleholderne for det øvrige, til deres nødtørftige Ophold, i Løn og Indkomst skal nyde, da Kongen formoder, at de behandle Skoleholderne saaledes, at disse ikke skal gjøre deres Arbeid sukkende; Og hvad de største Lodseiere i Sognet vedtage, bør de mindre være fornøiede med, men kan de ikke blive enige, bør det ankomme paa Amtmandens og Herreds-Provstens Kiendelse og, paa hvad Maade det end afgiøres, indsendes til Stiftamtmandens og Bispens Approbation; og hvad saaledes engang er fastsat, bør antegnes, og siden blive en bestandig Regel saavel for Lodseierne, som Skoleholderne, uden at være nogen Forandring undergivet, med mindre nogen af christelig Gavnildhed vil give noget til Forbedring for Skolevæsenet.

*) *See C. Br. (1819. p. 34).*

***) *Cfr. Rescr. 28 Oct. og 30 Dec. 1740, 8 Maj. 1741, 17 Jun. 1768, C. Br. 31 Dec. 1779 og Rescr. 20 Mart. 1782.*

6.) Istedet for de Skatter, hvilke ved Fr. ere lagte paa Almuen paa Landet, og den paabudne Ligning paa Hovedgaards, Præstegaards, Konge og Kirke-Tienders Hartkorn, samt Kroehold, Mølle- og Bondeskyld, som herved ophæves, stilles det i Lodseiernes frie Valg, hvorledes de enten efter eller uden for, dog ei høiere end Fr., vil tage Refusion af deres Bønder og Tienere for Bekostningerne til Skolernes Bygning og Skoleholdernes aarlige Underholdning; Desuden skal med Degne-Traven forholdes efter Loven, og saasom i ethvert Sogn hidindtil af Arilds Tid brugeligt haver været *); Og da Degnene have taget Anledning af Frs 40 § at

paastaae Frihed for Consumption, Familie- og Folke-Skat, saa skal Degnene, som desuden efter Loven bør læse for Ungdommen, enten de tillige ere Skoleholdere eller ikke, ei hentydes under denne Frihed, men de skal, ligesom hidindtil, svare efter Consumtions-Fr., saasom det alene er Skoleholdere, der ei tillige ere Degne, som derunder ere forstaaede.

*) *Cfr. Rescr. 28 Jun. 1740.*

7.) I de Districter, hvor Skoler ere indrettede, saavel i Rytter-Districterne og paa Kongens andet Gods, som paa Proprietairernes, bør Degnene, som for Skolehold des Aarsag ere befriede, efter Sognepræstens Anviisning saa meget des oftere indfinde sig til Underviisning i de Landsbyer og Steder i Sognene, som ligge langt fra Skolen, hvor Ungdommen om Vinteren formedelst Veiens Vanskelighed ikke uden alt for stor Besværlighed kan indfinde sig, og der med Omhyggelighed undervise de Unge, saavel i at læse i Bøger som udi deres Christendom, rettende sig i alle Maader efter Loven, ligesom og Skoleholderne udi slige Districter i alting bør rette sig efter de giorte Fundatser og den dem givne Instruction.

8.) I øvrigt skal Skole-Fr. og Skoleholdernes Instruction, saavidt de ikke herved ere forandrede, fremdeles blive en bestandig Grundvold for Skolevæsenet i Danmark, og alle Vedkommende sig derefter vedbørlig rette. Amtmændene og Herreds-Provsterne skal strax for sig kalde hvert Sogns Lods-Eiere tilligemed Sognepræsten, og med dem udgiøre, hvad Tilbygning Degneboligen behøver, hvor eller hvad for nye Skoler i Sognene skal forskaffes, hvilke Byers Ungdom skal søge Skolerne, og hvilke Skoleholderne skal besøge, hvilke Steder behøve aparte Skolemestere, og hvad Løn og Indkomst ethvert Skole-Districts Lods-Eiere vil bevilge hver Lærer; item hvad Tillæg af Degnekaldet Skoleholderne for Kirketienesten skal nyde; hvilket alt, af Vedkommende behørig underskrevet, de til Stiftamtmandens og Bispens Approbation strax skal indsende; Og bør derefter Proprietairerne, hver paa sit Gods, og især de største Lodseiere i de Byer, hvis Ungdom til Skolerne er inddeelt, men fornemmelig Amtmændene over hele Amtet, enten det er Kongens eller Proprietair-Gods, og Stiftamtmandene, hver i sit Stift, nøie tilsee, at Skolehusene indrettes. Skoleholdet kommer i Stand, og de øvrige Foranstaltninger blive fuldbyrdede inden 1741 Aars Udgang, og at Ungdommen fiittig søger Skolerne; Og Præsterne i deres Sogne, Provsterne i deres Herreder og Biskopperne over hele Stiftet bør nøie holde over, at der flitteligen læses og undervises efter Skole-Fr., Instructionen og denne Anordning. Og saafremt nogen Proprietair, Lods-Eier eller Kirke-Patron uden beviislig skiellig Forhindring findes forsømmelig, den dem paalagte Foranstaltning inden forskrevne Tid at iværkstille, skal de have forbrudt 4 Sldr for hver Uge, de efterlade sligt at fuldbyrde; hvilke Bøder Amtmanden hos Vedkommende skal lade inddrive, og Districtets Skole-Kasse til Skolebøger for de fattige Børn i Sognet, hvor de ere faldne, lade tilkomme.
